

‘partial’ ook, het is een geweldig boek om te lezen (en door te bladeren) en misschien juist door zijn openheid stimuleert het meer dan boeken met een hechter betoog.

Klaas van Berkel

J. M. Montias, *Art at auction in 17th century Amsterdam* (Amsterdam: Amsterdam university press, 2002, 336 blz., € 34,95, ISBN 90 5356 591 4).

Onlangs kwam mij via een welwillende collega een tekstje van Gary Schwartz onder ogen. Het handelde over de Nederlandse kunstgeschiedenis als *booming business*. Ten onrechte, zo stelde hij, gaat men bij een bespreking van succesrijke Nederlandse exportproducten voorbij aan de kunstgeschiedenis. De afgelopen decennia heeft die tak van wetenschap vanuit Nederland in vier golven het werken aan kunsthistorische thema's over de gehele wereld diepgaand beïnvloed. Men zou volgens hem dus van een cultureel-wetenschappelijk exportproduct kunnen spreken. Die vier golven bestaan dan uit: 1. het onderzoek naar verborgen betekenissen in afbeeldingen van schijnbaar gewone dagelijkse scènes (Eddy de Jongh stond aan de wieg van dit genre onderzoek); 2. het werken met infrarood doorlichting met het doel de ontwerptekeningen onder het schilderij in beeld te krijgen (Dolf van Asperen de Boer wordt dan genoemd); 3. de enorme kennis bij onderzoek van schilderijen, tekeningen, etsen e.d., die voortgevloeid is uit het Rembrandt Research Project (onder anderen door Ernst van de Wetering); en 4. de economisch historische aspecten verbonden aan kunsthistorisch onderzoek (Gary Schwartz noemt hier Michael Montias, Ad van der Woude en Marten Jan Bok). De prikkels voor wetenschappelijk onderzoek die van genoemde pioniers zijn uitgegaan zouden de manier van werken van duizenden collega's over de hele wereld beïnvloed en veranderd hebben. Als er een Nobelprijs voor kunstgeschiedenis zou bestaan zouden deze Nederlandse collega's met spanning naast hun telefoons mogen zitten. Aldus Gary Schwartz. Jammer dat zo'n Nobelprijs niet bestaat.

Ook al zou men het niet met deze tekst van Gary Schwartz eens zijn, dan blijkt daaruit toch wel overduidelijk, dat de auteur van het te bespreken boek een centrale rol moet hebben gespeeld in de kunsthistorische publicaties van de voorbije decennia (Montias overleed onverwachts in het najaar van 2005, terwijl zijn vrienden en collega's werkten aan een bundel die hem bij het ingaan van zijn emeritaat zou worden aangeboden). Velen kennen ongetwijfeld zijn spraakmakende boeken *Artists and artisans in Delft. A study of the seventeenth century* (1982); *Vermeer and his milieu. A web of social history* (1989); en misschien zelfs wel *Le marché de l'art aux Pays Bas, XVe- XVIIe siècles* (1996), naast zijn talrijke artikelen in *Simiolus*, *Oud Holland*, het *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, *Leidschrift* of *Art History*. Hoogst opmerkelijk mag deze productie ook wel worden genoemd, omdat de man van opleiding econoom was, gespecialiseerd en met een leeropdracht in de economische situatie in Oost-Europa onder het communisme. Maar zijn passie werd vanaf ongeveer het midden van de jaren zeventig de Nederlandse schilderkunst in de Gouden Eeuw, en daarin in het bijzonder het functioneren van de

kunstmarkt. Zelf noemde hij zich ‘econoom met belangstelling voor sociale geschiedenis.’ Zijn hier te bespreken boek past volledig in die lijn.

Art at auction in 17th century Amsterdam bestaat uit twee delen tekst (‘The auctions’ met ca. 100 pagina’s, en ‘Profiles of selected buyers’ met ca. 135 pagina’s). Daarnaast heeft het een wetenschappelijk apparaat van 90 bladzijden (gebruikte archieven; geraadpleegde publicaties: circa 160 titels; bijna 900(!) voetnoten; en een zaken- en namenregister met een kleine 2.500 items).

Het eerste tekstdeel over de (boedel)veilingen kent twaalf korte hoofdstukken. Eerst worden wij daarbij ingelicht over de institutionele aspecten van de veilingen, speciaal die van de Weeskamer, aan de archieven waarvan de belangrijkste informatie werd ontleend, naast een aantal notariële archieven en de archieven van de Desolate Boedelkamer (faillissementen). Hoe waren die veilingen ingericht? Eigenaren en kopers van de geveilde kunstwerken, tot welke vermogens- en beroepsgroepen behoorden zij? Waar kwamen zij vandaan? Wat voor kunstvoorwerpen werden op veilingen aangeboden? Voor welke prijzen gingen zij van de hand en wat kunnen wij achterhalen over de namen van de kunstenaars? Wie waren de kopers en bestonden er relaties, zeg maar netwerken tussen hen? Bijvoorbeeld via verwantschap, of hun beroep, lidmaatschap van de schutterij, of via betrekkingen zoals lidmaatschap van het remonstrants of contraremonstrants kerkgenootschap? Wat werd er tenslotte gekocht, waar lagen de accenten en tegen welke prijzen wisselden de goederen van eigenaar? Bijzonder interessant is de poging van Montias om (uiteraard voor een beperkt aantal gevallen) na te gaan of de koper van een kunstwerk via een veiling dit tot zijn dood in zijn bezit hield of dat het voordien verdween (op te maken uit de boedelinventaris bij overlijden). Kunstbezit blijkt dan in Amsterdam een instabiel bezit te zijn geweest. Hoge sterftekansen en sterk fluctuerend financieel wel en wee zouden daarvoor een verklaring kunnen bieden. De Amsterdamse samenleving verschildte fundamenteel van bijvoorbeeld die van adellijke geslachten, waar schilderijen generaties lang aan de kasteelmuren konden blijven hangen.

Het tweede tekstdeel heeft een ander karakter. In een twaalfstal hoofdstukjes wordt een poging gedaan om aan de hand van een door Montias uitgekozen aantal kunsthandelaars, kunstenaars en kunstverzamelaars meer te achterhalen over de sociale ambiance van deze individuen. Opmerkelijk is opnieuw hoe groot de overlap was. Veel handelaars waren zelf kunstenaar of andersom: veel schilders handelden niet alleen in hun eigen werken maar kochten en verkochten ook dat van collega’s of van derden (bijvoorbeeld via veilingen). De grenzen tussen beide groepen waren diffuus. En dat blijkt evenzeer te gelden voor de verzamelaars. Menig kunsthandelaar en kunstschilder was tevens kunstverzamelaar te noemen. Dit alles vinden wij door Montias gedemonstreerd aan de hand van handel en wandel van vele personen uit het kunstmilieu. Dat Montias dit alles kon laten zien vindt zijn verklaring in de ongelooflijk uitvoerige *data-base* die hij in de loop van vele jaren had opgebouwd. Gelukkig heeft hij die nog tijdig gedeponereerd in de Frick Art Reference Library in New York, waar deze voor onderzoekers raadpleegbaar is.

Intussen is wel duidelijk, dat dit boek niet alleen de pretentie heeft van hoog wetenschappelijk niveau te zijn: het maakt dat ook waar. Is het daarom een geslaagd boek te noemen? Dat hangt ervan af wat men ervan verwacht. Het heeft ons zonder meer een veel beter inzicht gebracht in de betekenis, organisatie en omvang van de kunsthandel in

de Gouden Eeuw, waartoe het veilingwezen ons toegang verschaft. Dat is zeer belangrijk voor onze kennis van en kijk op de kunstwereld van die tijd. Maar anderzijds blijkt ook, dat — hoe omvangrijk en imponerend een door vele jaren heen opgebouwde *data-base* ook moge zijn — de personen die daarin figureren niet automatisch tot leven komen. Wat men ook achterhaalt over de filiaties, netwerken, beroepsgroep, kerkelijke denominatie, vermogenspositie, kring van getuigen bij huwelijk en dopen, afkomst, geboorteplaats, enzovoort, enzovoort... dit alles is welkom, maar brengt de honderden, nee duizenden genoemde personen niet tot leven. Zij krijgen voor de lezer daardoor geen vlees en bloed. Montias geeft dat aan het eind van zijn tekst (245) zelf ook toe: ‘These vignettes may illuminate the characters of the people to whom they allude, but they are too fragmentary and detached from the milieu in which they occurred to justify separate profiles.’ ‘Vignettes’ moet hier dan worden uitgelegd als ‘tekenend detail’ van een persoon, waarin wij een enkele maal een glimp van kijk op hem opvangen. In het hele boek zijn dat er enkele tientallen.

Enkele tientallen kleine incidenten tussen hoeveel personen die niet meer dan een naam blijven? Een kleine rekensom kan daarvan een idee geven. Het 27 bladzijden grote zaken- en namenregister bevat een kleine 2.500 vermeldingen. Circa 80% daarvan zijn persoonsnamen, dus ongeveer 2.000. Daarvan komen weer ongeveer 25% meer dan één keer voor. Heel wat zelfs meer dan vijf keer. Sommigen zelfs meer dan tien keer. Het is een mijns inziens voorzichtige schatting te zeggen, dat op iets meer dan tweehonderd bladzijden tekst met daarbij behorende noten zeker 4.000 keer een persoonsnaam voorkomt: een gemiddelde van ongeveer twintig per pagina met bijbehorende noten. Het zal duidelijk zijn dat iedere lezer, niet ‘nourri dans le Sérail’, daardoor verstikt zal worden. Montias’ *Art at auction* biedt een fantastisch stuk documentatie. Het hoort in geen enkele relevante bibliotheek, instituut of boekenbezit van onderzoekers op dit terrein te ontbreken. Het zal mede de naam van en de herinnering aan Michael Montias in ere houden. Maar het zal niet als leesboek voor geïnteresseerden in de schilderkunst van onze Gouden Eeuw door het leven gaan. Dat zal ook niet de bedoeling zijn geweest.

Ad van der Woude

I. van der Vlis, *Leven in armoede. Delftse bedeeden in de zeventiende eeuw* (Dissertatie Rotterdam 2001, Cultuurgeschiedenis van de Republiek in de zeventiende eeuw; Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2001, 474 blz., ISBN 90 351 2297 60).

Het NWO-project ‘Cultuurgeschiedenis van de Republiek in de zeventiende eeuw’ heeft twee baanbrekende boeken opgeleverd over armoede; Hilde van Wijngaardens studie over de bedeeden in Zwolle, en dit boek van Ingrid van der Vlis over de Delftse bedeeden. Beide boeken geven, dankzij unieke bronnen, een zeldzaam scherp zicht op het leven aan de onderkant van de samenleving tijdens de Gouden Eeuw. Verwacht hier geen schokkende theses of nieuwe theorie, maar gewoon een mooi gedetailleerd beeld van wie arm waren, hoe het was om arm te zijn en hoe de bedeeden omgingen met hun

de Gouden Eeuw, waartoe het veilingwezen ons toegang verschaft. Dat is zeer belangrijk voor onze kennis van en kijk op de kunstwereld van die tijd. Maar anderzijds blijkt ook, dat — hoe omvangrijk en imponerend een door vele jaren heen opgebouwde *data-base* ook moge zijn — de personen die daarin figureren niet automatisch tot leven komen. Wat men ook achterhaalt over de filiaties, netwerken, beroepsgroep, kerkelijke denominatie, vermogenspositie, kring van getuigen bij huwelijk en dopen, afkomst, geboorteplaats, enzovoort, enzovoort... dit alles is welkom, maar brengt de honderden, nee duizenden genoemde personen niet tot leven. Zij krijgen voor de lezer daardoor geen vlees en bloed. Montias geeft dat aan het eind van zijn tekst (245) zelf ook toe: ‘These vignettes may illuminate the characters of the people to whom they allude, but they are too fragmentary and detached from the milieu in which they occurred to justify separate profiles.’ ‘Vignettes’ moet hier dan worden uitgelegd als ‘tekenend detail’ van een persoon, waarin wij een enkele maal een glimp van kijk op hem opvangen. In het hele boek zijn dat er enkele tientallen.

Enkele tientallen kleine incidenten tussen hoeveel personen die niet meer dan een naam blijven? Een kleine rekensom kan daarvan een idee geven. Het 27 bladzijden grote zaken- en namenregister bevat een kleine 2.500 vermeldingen. Circa 80% daarvan zijn persoonsnamen, dus ongeveer 2.000. Daarvan komen weer ongeveer 25% meer dan één keer voor. Heel wat zelfs meer dan vijf keer. Sommigen zelfs meer dan tien keer. Het is een mijns inziens voorzichtige schatting te zeggen, dat op iets meer dan tweehonderd bladzijden tekst met daarbij behorende noten zeker 4.000 keer een persoonsnaam voorkomt: een gemiddelde van ongeveer twintig per pagina met bijbehorende noten. Het zal duidelijk zijn dat iedere lezer, niet ‘nourri dans le Sérail’, daardoor verstikt zal worden. Montias’ *Art at auction* biedt een fantastisch stuk documentatie. Het hoort in geen enkele relevante bibliotheek, instituut of boekenbezit van onderzoekers op dit terrein te ontbreken. Het zal mede de naam van en de herinnering aan Michael Montias in ere houden. Maar het zal niet als leesboek voor geïnteresseerden in de schilderkunst van onze Gouden Eeuw door het leven gaan. Dat zal ook niet de bedoeling zijn geweest.

Ad van der Woude

I. van der Vlis, *Leven in armoede. Delftse bedeeden in de zeventiende eeuw* (Dissertatie Rotterdam 2001, Cultuurgeschiedenis van de Republiek in de zeventiende eeuw; Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2001, 474 blz., ISBN 90 351 2297 60).

Het NWO-project ‘Cultuurgeschiedenis van de Republiek in de zeventiende eeuw’ heeft twee baanbrekende boeken opgeleverd over armoede; Hilde van Wijngaardens studie over de bedeeden in Zwolle, en dit boek van Ingrid van der Vlis over de Delftse bedeeden. Beide boeken geven, dankzij unieke bronnen, een zeldzaam scherp zicht op het leven aan de onderkant van de samenleving tijdens de Gouden Eeuw. Verwacht hier geen schokkende theses of nieuwe theorie, maar gewoon een mooi gedetailleerd beeld van wie arm waren, hoe het was om arm te zijn en hoe de bedeeden omgingen met hun